

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ СІМЕЙНОЇ МЕДИЦИНИ

ЗАГАЛЬНА ПРАКТИКА – СІМЕЙНА МЕДИЦИНА: ПРАКТИЧНІ НАВИЧКИ І КОМПЕТЕНЦІЇ

Підручник
У трьох томах

Том 3

**Практичні навички і компетенції сімейного лікаря
за спеціалізованими фахами**

За редакцією проф. Л. С. Бабінець

Львів
Видавництво «Магнолія 2006»
2026

*Рекомендовано до видання Вченою радою
Тернопільського національного медичного університету
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України
(протокол №11 від 30.11.2025 року)*

Рецензенти:

Толстанов О. К. – доктор мед. наук, проф., президент Української асоціації сімейної медицини, проректор з науково-педагогічної роботи, голова Вченої ради Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика, член-кор. НАМН України.

Гребеник М. В. – доктор мед. наук, проф., завідувач кафедри терапії і сімейної медицини ФПДО Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України.

- З 12 **Загальна практика – сімейна медицина: Практичні навички і компетенції:** підручник. У 3 т. Т. 3. Практичні навички і компетенції сімейного лікаря за спеціалізованими фахами / Л. С. Бабінець, В. М. Ждан, Л. М. Пасієшвілі та ін. ; за ред. д-ра мед. наук, проф. Лілії Бабінець. – Львів : Магнолія, 2026. Т. 3. 284 с. : іл.

ISBN 978-617-574-333-1 (вид. у 3 т.)

ISBN 978-617-574-332-4 (Т. 3)

Підручник містить алгоритми відпрацювання основних практичних навичок і компетентностей мультидисциплінарної загальнолікарської практики/сімейної медицини у викладанні дисципліни «Загальна практика – сімейна медицина» на до- і післядипломному рівнях. Алгоритми подані фахівцями галузі на основі вітчизняних і міжнародних протоколів і стандартів надання первинної медичної допомоги.

Матеріал підручника буде цікавим для лікарів загальної практики – сімейних лікарів, лікарів-спеціалістів, студентів старших курсів, лікарів-інтернів, а також викладачів і науковців у галузі загальної практики – сімейної медицини та інших фахівців, які об'єднані спільною метою – надання високопрофесійної, доступної та якісної первинної медичної допомоги громадянам України.

УДК 61:378(075.8)

АВТОРИ

Андріюк Л. В. – доктор мед. наук, проф., зав. кафедри реабілітації та нетрадиційної медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

Бабінець Л. С. – доктор мед. наук, проф., зав. кафедри терапії та сімейної медицини медичного факультету Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України, віце-президент Української асоціації сімейної медицини, голова Асоціації сімейної медицини Тернопільщини, академік Національної академії наук вищої освіти України, член Європейської академії викладачів загальної практики EURACT

Величко В. І. – доктор мед. наук, проф., зав. кафедри сімейної медицини, загальної практики та поліклінічної терапії Одеського національного медичного університету, директор КНП «Дитячий консультативно-діагностичний центр імені академіка Б.Я. Резніка»

Ждан В. М. – доктор мед. наук, ректор, проф. кафедри сімейної медицини і терапії Полтавського державного медичного університету, член правління Української асоціації сімейної медицини

Железнякова Н. М. – доктор мед. наук, проф., зав. кафедри внутрішньої медицини №1 Харківського національного медичного університету

Животовська Л. В. – доктор мед. наук, проф. кафедри психіатрії, наркології та медичної психології Полтавського державного медичного університету

Задорожний О. С. – доктор мед. наук, старший дослідник відділу вивчення біологічної дії та використання лазерів в офтальмології ДУ «Інститут ОХ і ТТ імені В.П. Філатова НАМН України»

Карпенко В. Г. – доктор мед. наук, проф. кафедри акушерства та гінекології №3 Харківського національного медичного університету

Коваленко О. Є. – доктор мед. наук, проф., зав. кафедри сімейної медицини та амбулаторно-поліклінічної допомоги НУОЗ України імені П. Л. Шупика, член правління УАСМ, член EURACT, президент Української асоціації рефлексотерапії та медичної акупунктури

Коновалова Н. В. – доктор мед. наук, проф., проф. кафедри загальної, дитячої та військової хірургії з курсом урології і офтальмології Одеського національного медичного університету

Крючко Т. О. – доктор мед. наук, проф., зав. кафедри педіатрії № 2 Полтавського державного медичного університету

Михайловська Н. С. – доктор мед. наук, проф., зав. кафедри загальної практики – сімейної медицини та внутрішніх хвороб Запорізького державного медико-фармацевтичного університету МОЗ України, член правління ГО «Українська асоціація сімейної медицини», голова Запорізького відокремленого підрозділу ГО «Укра-

їнська асоціація сімейної медицини», член Європейської академії викладачів загальної практики EURACT

Пасієшвілі Л. М. – доктор мед. наук, проф., зав. кафедри загальної практики – сімейної медицини та внутрішніх хвороб Харківського національного медичного університету, член правління Української асоціації сімейної медицини

Пасієшвілі Н. М. – доктор мед. наук, проф. кафедри акушерства та гінекології №3 Харківського національного медичного університету, директор КНП ХОР «Обласний клінічний перинатальний центр»

Пентюк Н. О. – доктор мед. наук, проф., зав. кафедри пропедевтики внутрішньої медицини Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова

Процюк О. В. – доктор мед. наук, проф. кафедри амбулаторної та сімейної медицини, декан медичного факультету Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика

Сірчак Є. С. – доктор мед. наук, проф., зав. кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб Ужгородського національного університету

Скрипніков А. М. – доктор мед. наук, проф., зав. кафедри психіатрії, наркології та медичної психології Полтавського державного медичного університету

Ціпоренко С. Ю. – доктор мед. наук, проф. кафедри амбулаторної та сімейної медицини Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика; заст. директора з медичного обслуговування дорослого населення КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги №2 Подільського району м. Києва»

Бабаніна М. Ю. – канд. мед. наук, доцент, зав. кафедри сімейної медицини і терапії Полтавського державного медичного університету, член правління Української асоціації сімейної медицини

Боднар Л. А. – канд. мед. наук, доцент кафедри психіатрії, наркології та медичної психології Полтавського державного медичного університету.

Боцюк Н. Є. – канд. мед. наук, доцент кафедри терапії та сімейної медицини Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України, член Української асоціації сімейної медицини і Асоціації сімейної медицини Тернопільщини

Гузун О. В. – канд. мед. наук, науковий співробітник відділу вивчення біологічної дії та використання лазерів в офтальмології ДУ «Інститут ОХ і ТТ імені В. П. Філатова НАМН України»

Данильчук Г. О. – канд. мед. наук, доцент кафедри сімейної медицини, загальної практики та поліклінічної терапії Одеського національного медичного університету

Железняков О. Ю. – канд. мед. наук, доцент кафедри акушерства та гінекології №3 Харківського національного медичного університету, директор з перинатальної допомоги КНП ХОР «Обласна клінічна лікарня»

Кітура Є. М. – канд. мед. наук, доцент кафедри сімейної медицини і терапії Полтавського державного медичного університету

Кітура О. Є. – канд. мед. наук, доцент кафедри внутрішніх хвороб та медицини невідкладних станів Полтавського державного медичного університету

Когутич І. І. – канд. мед. наук, доцент кафедри госпітальної терапії Ужгородського національного університету

Криськів О. І. – канд. мед. наук, доцент кафедри терапії і сімейної медицини ФПДО Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України

Лемко І. І. – канд. мед. наук, доцент кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб Ужгородського національного університету

Мігенько Б. О. – канд. мед. наук, доцент кафедри терапії та сімейної медицини Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, член Української асоціації сімейної медицини і Асоціації сімейної медицини Тернопільщини

Погоріла О. І. – канд. мед. наук, доцент кафедри сімейної медицини та амбулаторно-поліклінічної допомоги НУОЗ України імені П. Л. Шупика

Слепченко Н. С. – канд. мед. наук, доцент кафедри пропедевтики внутрішньої медицини Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова

Танянська С. М. – канд. мед. наук, доцент кафедри педіатрії №2 Полтавського державного медичного університету

Титова Т. А. – канд. мед. наук, доцент кафедри сімейної медицини та амбулаторно-поліклінічної допомоги НУОЗ України імені П. Л. Шупика

Ткаченко М. В. – канд. мед. наук, доцент кафедри сімейної медицини і терапії Полтавського державного медичного університету

Ткаченко Т. В. – канд. мед. наук, доцент кафедри пропедевтики внутрішньої медицини Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова

Шершньова О. В. – канд. мед. наук, доцент кафедри загальної практики – сімейної медицини та внутрішніх хвороб Запорізького державного медико-фармацевтичного університету

Безименник Д. І. – асистент кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб Ужгородського національного університету

Ковтун О. В. – асистент кафедри загальної, дитячої та військової хірургії з курсом урології і офтальмології Одеського національного медичного університету

Лагода Д. О. – доктор філософії з медицини (PhD), доцент кафедри сімейної медицини, загальної практики та поліклінічної терапії Одеського національного медичного університету, сімейний лікар КНП «Дитячий консультативно-діагностичний центр імені академіка Б. Я. Резніка»

Михайловський Я. М. – доктор філософії, асистент кафедри терапії, кардіології ННІПО Запорізького державного медико-фармацевтичного університету

Побережець В. Л. – доктор філософії з медицини (PhD), асистент кафедри пропедевтики внутрішньої медицини Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	9
Передмова	16
РОЗДІЛ 1. Педіатрія	18
1.1. Призначення раціонального харчування з урахуванням виду вигодовування (природне, штучне, змішане) для дітей 1-го року життя	18
1.2. Догляд за пупковим залишком, станом шкіри новонародженого	23
1.3. Техніка прикладання новонародженого до грудей	25
1.4. Оцінка ефективності смоктання новонародженого.....	33
1.5. Контакт «шкіра до шкіри»	38
1.6. Оцінка фізичного і психоемоційного розвитку немовляти	40
1.7. Оцінка фізичного і психічного розвитку дитини від 1 року до 3 років.....	46
1.8. Визначення симптомів Ортолані, Барлоу на предмет виявлення дисплазії кульшових суглобів	52
1.9. Календар щеплень в Україні. Складання індивідуального плану щеплень для дитини, яка вакцинується із порушенням Календаря вакцинації.....	55
1.10. Проведення та оцінка реакції Манту.....	68
РОЗДІЛ 2. Гінекологія. Урологія. Андрологія	72
2.1. Діагностика та ведення вагітності	72
2.1.1. Методи виявлення і терміну вагітності та пологів	72
2.1.2. Оцінка стану плода	76
2.1.3. План обстеження та ведення вагітної	79
2.1.4. Оцінка об'єктивного стану породіллі та новонародженого у післяпологовому періоді.....	80
2.2. Гінекологічне обстеження	81
2.2.1. Профілактичний огляд	81
2.2.2. Забір матеріалу із піхви для бактеріологічного дослідження.....	91
2.3. Профілактика онкопатології	92
2.3.1. Рак грудей.....	92
2.3.2. Огляд і пальпаторне обстеження молочної залози	94
2.3.3. Рак статевих органів	95
2.3.4. Забір матеріалу із шийки матки для цитологічного дослідження	98
2.4. Профілактика інфекцій, які передаються статевим шляхом (ІПСШ)	99
2.4.1. Запальні захворювання жіночих статевих органів	99
2.4.2. Консультування з профілактики інфекцій, які передаються статевим шляхом	101

2.5. Планування сім'ї	102
2.5.1. Планування вагітності. Безпліддя	102
2.5.2. Консультування з питань планування сім'ї	104
2.5.3. Контрацепція.....	106
2.5.3.1. Жіноча контрацепція.....	108
2.5.3.2. Чоловіча контрацепція	123
2.6. Пальцеве обстеження простати	124
РОЗДІЛ 3. Травматологія. Хірургія.....	126
3.1. Лікувально-діагностичні процедури хірургічного і травматологічного профілю	126
3.2. Первинна хірургічна обробка ран.....	128
3.3. Догляд за пролежнями, трофічними виразками	129
3.4. Обробка опікової поверхні.....	131
3.5. Накладання і зняття швів	133
3.6. Розрізання поверхневих наривів шкіри і підшкірних тканин.....	136
3.7. Зупинка зовнішньої кровотечі (накладання джгута, тугої пов'язки, притиснення артерій)	138
3.8. Місцева анестезія: інфільтраційна, провідникова та новокаїнова блокада	140
3.9. Пальцеве обстеження прямої кишки.....	143
3.10. Транспортна іммобілізація	146
3.11. Накладання шийного комірця	149
РОЗДІЛ 4. Офтальмологія	151
4.1. Офтальмологічні лікувально-діагностичні процедури.....	151
4.2. Лікувальні маніпуляції	160
РОЗДІЛ 5. Отоларингологія	163
5.1. Огляд зовнішнього вуха і барабанної перетинки з рефлектором і отоскопом.....	163
5.2. Передня риноскопія рефлектором	164
5.3. Фарингоскопія рефлектором	164
5.4. Оцінка гостроти слуху: розмовна мова і шепітна мова	165
5.5. Видалення неускладненого стороннього тіла з вуха, горла, носа.....	166
5.6. Визначення дихальної та нюхової функції носа	167
5.7. Передня тампонада носа.....	168
5.8. Взяття мазка з носа та горла на бактеріологічне та вірусологічне дослідження	169
5.9. Пальцеве обстеження носоглотки.....	171
5.10. Пряма ларингоскопія	172
5.11. Промивання лакун піднебінних мигдаликів.....	172

РОЗДІЛ 6. Неврологія	174
6.1. Дослідження рефлекторно-рухової сфери	174
6.2. Дослідження функції черепних нервів	176
6.3. Дослідження чутливості (екстероцептивної, поверхневої, глибокої, складної тощо)	180
6.4. Дослідження статичної та координації рухів	182
6.5. Дослідження менінгеальних симптомів	184
РОЗДІЛ 7. Психіатрія	186
7.1. Психічне здоров'я: оцінка та консультування пацієнтів	186
7.2. Роль сімейного лікаря у системі охорони психічного здоров'я	187
7.3. Принципи ведення пацієнтів на первинній ланці	189
7.4. Вправи самодопомоги	190
7.5. Дослідження психічного здоров'я	195
7.6. Консультування та надання медичної допомоги у закладах охорони здоров'я первинної ланки	198
7.6.1. Пацієнти із психозами	198
7.6.2. Пацієнти із депресією	203
7.6.3. Пацієнти із самошкодженням/суїцидом	211
7.6.3. Пацієнти з тривожними розладами	216
7.6.4. Пацієнти із стрес-асоційованими розладами	229
7.6.5. Пацієнти з розладами, пов'язаними із вживанням психоактивних речовин	239
7.6.6. Пацієнти із деменцією	246
7.6.7. Діти та підлітки із психічними і поведінковими розладами	256
7.7. Невідкладна допомога дорослим і дітям з психічними та поведінковими розладами	260
РОЗДІЛ 8. ДЕРМАТОЛОГІЯ	270
8.1. Огляд шкірних покривів	270
8.2. Оцінка площі ураженої шкіри	271
8.3. Діаскопія, пальпація, пошкрябування (граттаж)	273
8.4. Методика застосування примочок, пов'язок, дерматологічних компресів, збовтувальних сумішей, паст, мазей, пластирів, лаків, аерозолів	274
РОЗДІЛ 9. Організація екстреної медичної допомоги та захисту населення в умовах природних і техногенних катастроф, епідемій, воєнних дій	277
9.1. Ситуація 1. Вогнище ураження небезпечне (не вимагає деконтамінації)	277
9.2. Ситуація 2. Вогнище ураження безпечне	280
9.3. Критерії медичного сортування	281

Навчальне видання

ЗАГАЛЬНА ПРАКТИКА – СІМЕЙНА МЕДИЦИНА: ПРАКТИЧНІ НАВИЧКИ І КОМПЕТЕНЦІЇ

Підручник

У трьох томах

Том 3

**Практичні навички і компетенції сімейного лікаря
за спеціалізованими фахами**

За редакцією проф. Л. С. Бабінець

Підп. до друку 24.04.2026 р.

Формат 70x100/16. Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура PT Serif.
Ум. друк. арк. 26,81. Обл.-вид. арк. 22,89. Тираж 300 пр.

Видавництво «Магнолія 2006»

м. Львів-53, 79053, Україна, тел.: +38 (050) 370-19-57

e-mail: magnol06@ukr.net

<https://magnolia.lviv.ua>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 2534 від 21.06.2006 року,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України

Надруковано у друкарні видавця Марченко Т. В.